

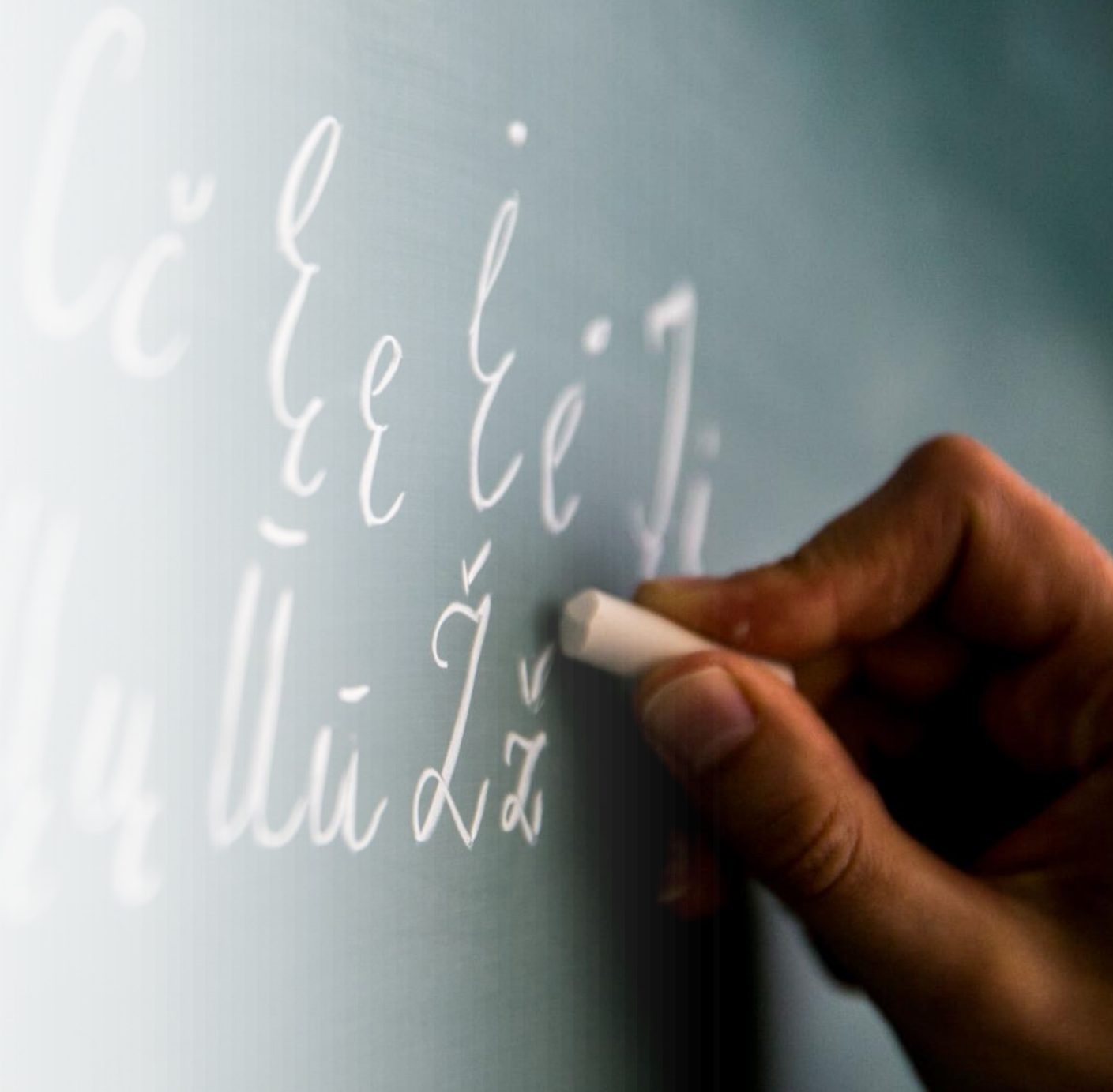
Objekto raiška
lietuvių kalboje:
gimnazijų rusų
ugdomąja kalba
moksleivių atvejis

Kiekybinė analizė

Justina Bružaitė-Liseckienė
Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
2020-09-25

**Filologijos
fakultetas**

Temos aktualumas ir naujumas

- Gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleivių lietuvių kalbos mokėjimo lygis žemesnis negu moksleivių, lankančių gimnazijas ugdomąja lietuvių kalba (Vilkienė, Vilkaitė-Lozdienė, Bružaitė-Liseckienė 2019).
- Tautinių mažumų mokyklų moksleivių lietuvių kalbos gramatinė kompetencija beveik netyrinėta.
- Gramatikos raiška yra sudėtinga užduotis, o kartais ir nemenkas iššūkis negimtakalbiams (DeKeyser 2005, Frishkoff et al. 2008: 1665, Artunduaga Cuellar 2013).

Tyrimo objektas

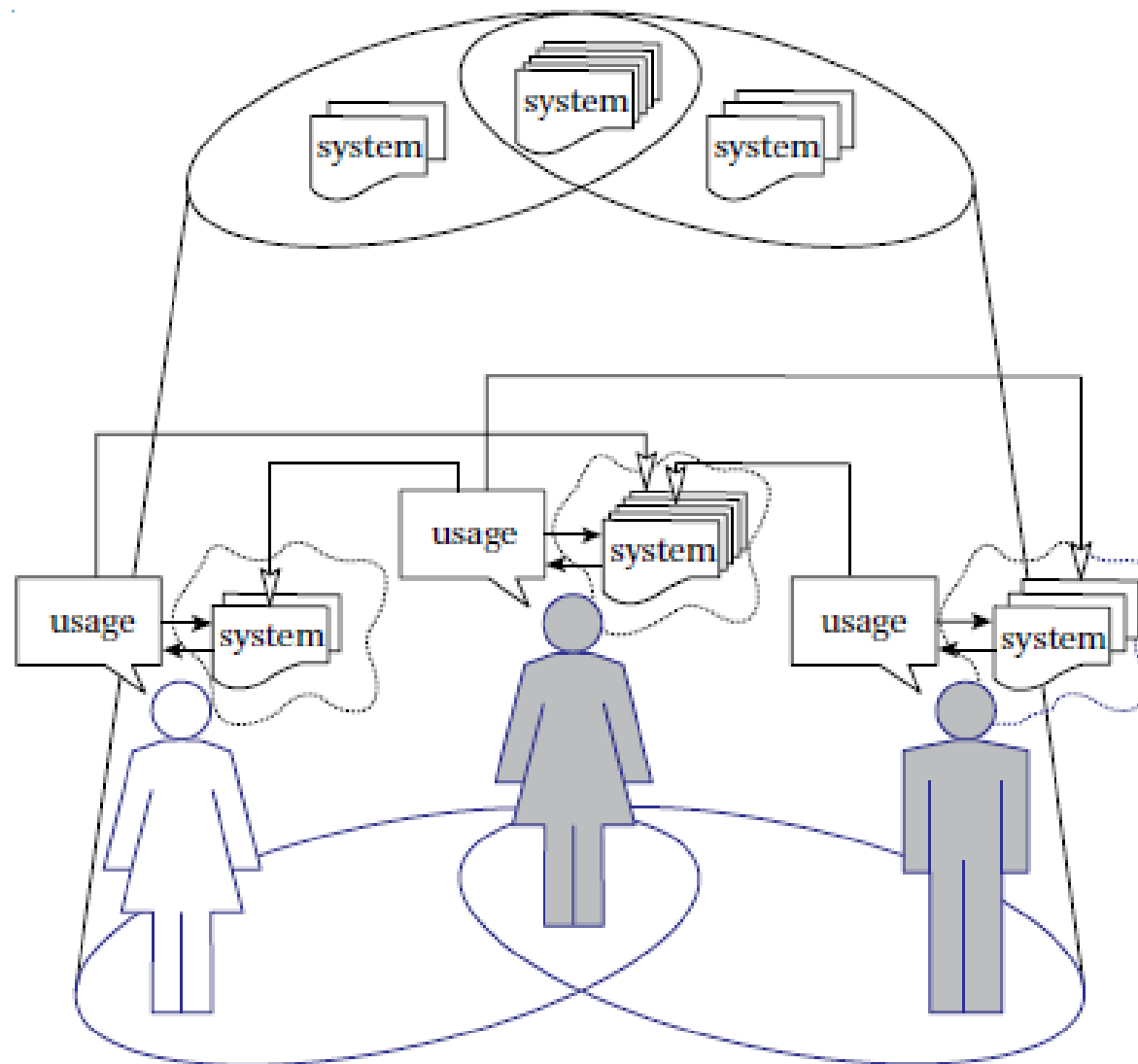
- Objekto raiška linksniais (galininku, kilmininku, naudininku, įnagininku), valdomais veiksmažodžiu.
- Morfosintaksės elementai yra mažiau aiškūs, t. y. sunkiau pastebimi (angl. *salient*) negu, pavyzdžiui, fonologijos ar leksikos elementai (plg. Mackey, Gass, McDonough 2000), taigi ir sunkiau įsisavinimi (plg. Ellis 2015: 54, Gass, Spinner, Behney 2018).

Tyrimo tikslas

Ištirti, kokie lingvistiniai ir sociolingvistiniai veiksniai lemia gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleivių objekto raiškos lietuvių kalba taisyklingumą.

Teorinis tyrimo pamatas

- Vartojimu grįsta teorija (angl. Usage-Based Theory).
- Įsisavinamų konstrukcijų dažnumas K2 lemia jų vartojimo taisyklingumą, o K1 ir K2 sąveikauja tarpusavyje mentalinėje kalbų reprezentacijoje.

Tyrimo uždaviniai (1)

Ištirti, kaip
moksleivių
objekto
raiškos
lietuvių kalba
taisyklingumą
lemia šie
lingvistiniai
veiksniai:

- veiksmažodžio, kuris valdo objekto linksnį, vartosenos dažnumas;
- linksnis, kuriuo reiškiamas objektas;
- daiktavardžio, perteikiančio objektą, linksniuotės;
- objekto raiškos rusų kalba sistemos įtaka objekto raiškai lietuvių kalba.

Tyrimo uždaviniai (2)

Ištirti, kokią
įtaką objekto
raiškos
taisyklingumui
daro šie
sociolingvistiniai
veiksniai:

- lietuvių kalbos įsisavinimo amžius;
- lietuvių kalbos vartojimo įpročiai (bendravimas lietuvių kalba namuose, su draugais, socialiniuose tinkluose, tekstų lietuvių klaba skaitymas ir klausymas).

Tyrimo dalyviai

- Keturios Vilniaus gimnazijos rusų ugdomąja kalba.
- 179 trečių gimnazijos klasių moksleiviai.
- Patogioji imtis.

Tiriamosios medžiagos rinkimo įrankiai (1)

- Sociolingvistinis klausimynas (paremtas Vilkienės et al. 2019 sudarytu sociolingvistiniu klausimynu).
- Amžius, lytis, lietuvių kalbos įsisavinimo amžius, lietuvių kalbos vartojimo įpročiai, lietuvių kalbos ir literatūros pažymių vidurkis.

6. Kiek jums buvo metų, kai pradėjote kalbėti lietuviškai (apibraukite)?

- a) 2–3 m.
- b) 4–5 m.
- c) 6–8 m.
- d) kita (įrašykite):

11. Kuriomis kalbomis bendraujate socialiniuose tinkluose? (žymėkite (+) visus tinkamus variantus)

	visada	dažnai	kartais	retai	niekada
a) lietuvių kalba					
b) rusų kalba					
c) kita kalba (įrašykite):					
d) kita kalba (įrašykite):					

12. Kiek jums tinka šie teiginiai? (žymėkite (+) visus tinkamus variantus)

	visada	dažnai	kartais	retai	niekada
a) žiūriu filmus lietuviškai					
b) klausau lietuviškos muzikos					
c) klausau lietuviškų radijo stočių					
d) žiūriu <u>Youtube</u> kanalus lietuviškai					

Tiriamosios medžiagos rinkimo įrankiai (2)

Paskatinto pakartojimo testas (angl. *Elicited Oral Imitation Test*) Erlam 2009.

- Skirtas tirti vidinei kalbos sistemai. (Dinsmore 2006: 58, Suzuki ir Sunada 2016).

Užduotis:

- Iš klausyti teiginį.
- Pasakyti, su juo sutinka ar ne.
- Pakartoti teiginį.

- Dalis girdimų sakinių pateikiami **taisyklingi**, dalis – **netaisyklingi**.
- Paskatinto pakartojimo testas raštu.
- Įtraukiami užpildai.

Paskatinto pakartojimo testas

2.	sutinku	abejoju	nesutinku	nesuprantu	Daug mokinių duomėsi menų mūsu mokykloje.
3.	sutinku	abejoju	nesutinku	nesuprantu	Matematika geriau treniruoja protą, negu fizika
4.					$5 + 10 = 15$

3 paskatinto pakartojimo testai (PPT) objekto lietuvių kalba raiškai tirti

Pirmas PPT

- 28 teiginiai, kuriuose užkoduota objekto raiška lietuvių kalba **keturiais linksniais**.
- Įtraukti **itin retos ir dažnesnės vartosenos lietuvių kalbos veiksmožodžiai**, kurie valdo objektą reiškiantį linksnį.
- Tik *(i)a* linksniuotės daiktavardžiai.

Konstrukcijos su dažnesnės vartosenos veiksmožodžiais	Konstrukcijos su retesnės vartosenos veiksmožodžiais
Objekto raiška galininku	
supranta meną; pradeda rytą; susitikimą, gerbia	merą; pradeda organizuoja vaiką; peikia jaunimą; pradžiugina gydytoją
Objekto raiška kilmininku	
laukia sniego; nori bendravimo; bijo vadovo; prašo remonto	stokoja maisto; gaili laiko; trūksta teisingumo; stinga tikslo
Objekto raiška naudininku	
prieštarauja mokytojui; tenka prezidentui; skambina draugui	kenkia protui; nuolaidžiauja vaikui; keršija draugui
Objekto raiška įnagininku	
domisi menu; biudžetu;	naudojasi mėgaujasi oru; giriasi rezultatu; rūpinasi žavisi gyvenimu jaunimu

3 paskatinto pakartojimo testai (PPT) objekto lietuvių kalba raiškai tirti

Antras PPT

- 28 teiginiai, kuriuose užkoduota objekto raiška lietuvių kalba **keturiais linksniais**.
- Neįtraukiami itin retos vartosenos lietuvių kalbos veiksmožodžiai.
- **Skirtingų linksniočių daiktavardžiai**.

**Objekto raiška dažnesnės
vartosenos linksniočių
daiktavardžiais**

**Objekto raiška retesnės
vartosenos linksniočių
daiktavardžiais**

Objekto raiška galininku

supranta mokinį; pradeda myli sūnų; mėgstą žuvį;
rytą; organizuoja šventę, mėgsta vandenį; gerbia
baigia dieną valdžią

Objekto raiška kilmininku

laukia sniego; bijo bijo mirties; nori valdžios;
nesėkmės; nori poilsio; išvengia pavojaus; laukia
vengia diskusijos rudens

Objekto raiška naudininku

prieštarauja mokiniui; Skambina seseriai;
tenka šeimai; skambina prieštarauja profesoriui;
draugui tenka vagiui

Objekto raiška įnagininku

domisi muzika; naudojasi Domisi šalimi, rūpinasi
kompiuteriu; rūpinasi šuniu, naudojasi valdžia
jaunimu

3 paskatinto pakartojimo testai (PPT) objekto lietuvių kalba raiškai tirti

Trečias PPT

- 14 teiginių (7 su sutampančia rusų ir lietuvių kalbos objekto raiška, ir 7 su skirtinga objekto raiška).
- Objekto raiška galininku, naudininku ir įnagininku.
- Neįtraukti itin retos vartosenos veiksmažodžiai.
- Tik *(i)a* linksniuotės daiktavardžiai.

	Objekto raiška lietuvių k.	Objekto raiška rusų k.
<i>didžiuojasi vaiku</i>	Įnag.	Įnag.
<i>pasitiki mokytoju</i>	Įnag.	Naud.
<i>domisi teatru</i>	Įnag.	Įnag.
<i>džiaugiasi sniegu</i>	Įnag.	Naud.
<i>užsiima meną</i>	Įnag.	Įnag.
<i>stebisi noru</i>	Įnag.	Naud.
<i>skaito teksto</i>	Gal.	Gal.
<i>valdo biudžetą</i>	Gal.	Įnag.
<i>įkalba vaiką</i>	Gal.	Gal.
<i>užjaučia draugą</i>	Gal.	Naud.
<i>pataria vaikui</i>	Naud.	Naud.
<i>vadovauja bankui</i>	Naud.	Įnag.
<i>skambina draugui</i>	Naud.	Naud.
<i>dėkoja mokytojui</i>	Naud.	Gal.

Tiriamosios medžiagos rinkimo įrankiai (3)

Pasakojimo kūrimas pagal paveikslėlių seką

2.

3.

5.

6.

8.

9.

10.

Lingvistinių veiksnių poveikio analizės įrankis – apibendrinti tiesiniai mišrieji modeliai

Priklausomasis kintamasis – taisyklinga arba klaidinga objekto raiška.

Nepriklausomieji kintamieji lingvistinių veiksnių poveikio analizėje: veiksmožodžio dažnumas, daiktavardžio dažnumas, veiksmožodžio valdomas linksnis, daiktavardžio linksniotė, objekto raiškos lietuvių ir rusų kalboje santykis.

Atsitiktinio poveikio kintamieji: tyrimo dalyvis, PPT punktas, veiksmožodis

Sociolingvistinių veiksnių poveikio analizės įrankis – tiesiniai mišrieji modeliai

Priklausomasis kintamasis – paskiro moksleivio objekto raiškos taisyklingumas procentais.

Nepriklausomieji kintamieji: lytis, lietuvių kalbos įsisavinimo amžius, lietuvių kalbos vartojimo įpročiai, lietuvių kalbos ir literatūros dalyko pasiekimai.

Atsitiktinio poveikio kintamieji moksleivių grupė, kartu lankanti lietuvių kalbos pamokas.

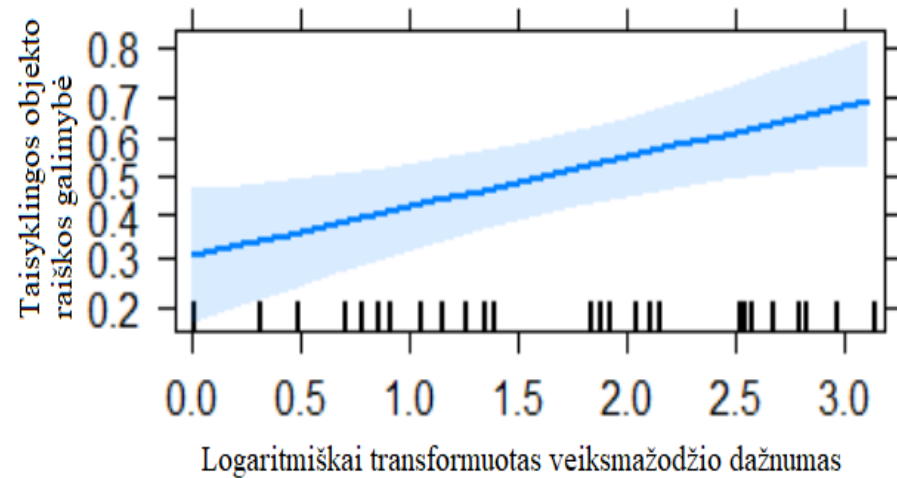
Tyrimo rezultatai

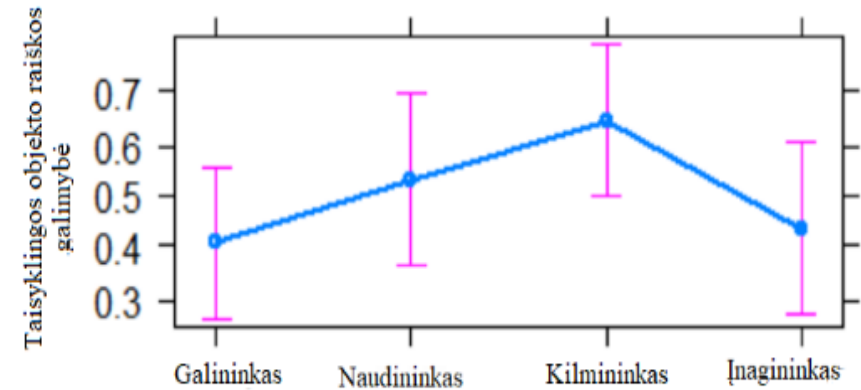
1 PPT rezultatų analizė

Tiesioginio ryšio tarp visų veiksmoždžių valdomų linkinių vartosenos dažnumo ir objekto raiškos taisyklingumo nenustatyta.

$p = 0,004^{**}$

Galininkas: $p = 0,017^*$
Įnagininkas: $p = 0,019^*$

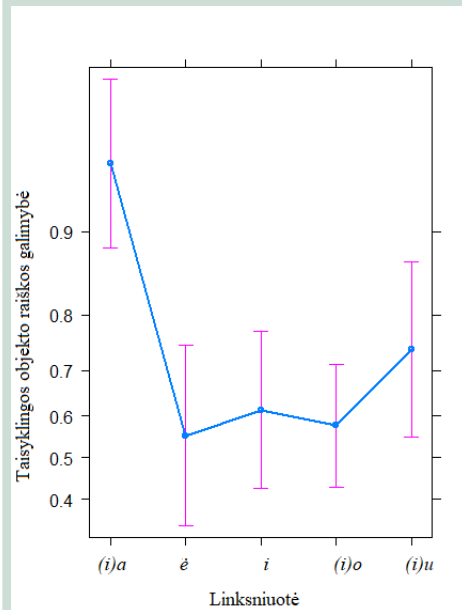

2 PPT rezultatų analizė

Tiesioginio ryšio tarp to, kiek skirtingų linksniuočių daiktavardžių sudaro „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, ir objekto raiškos taisyklingumo nenustatyta.

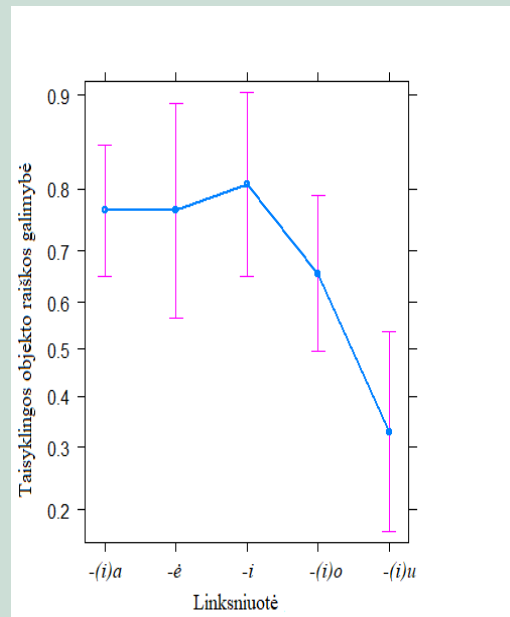
Objekto raiška
galininko linksniu

$p=0,000***$

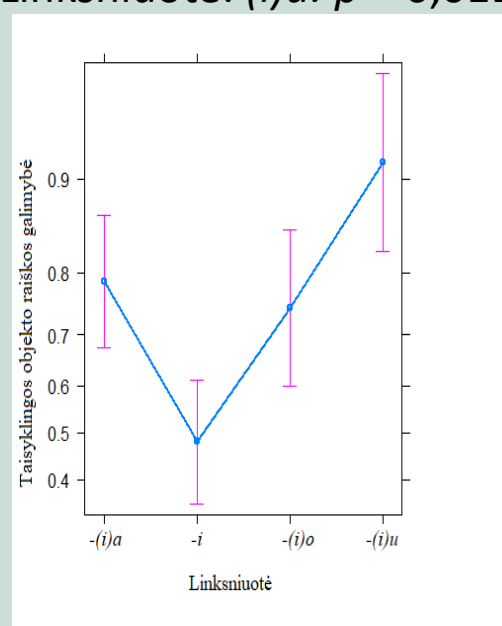
Objekto raiška kilmininko
linksniu

Linksniuotė (i)u: $p=0,000***$

Objekto raiška
naudininko linksniu

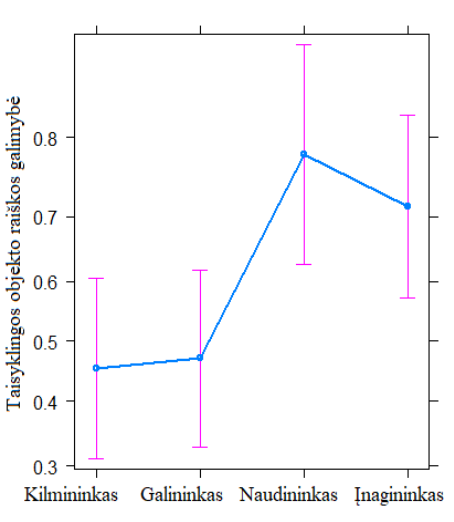
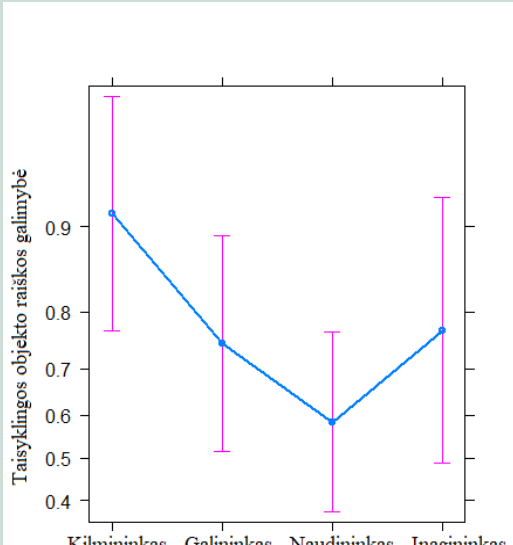
Linksniuotė i: $p=0,000***$
Linksniuotė: (i)u: $p = 0,011*$

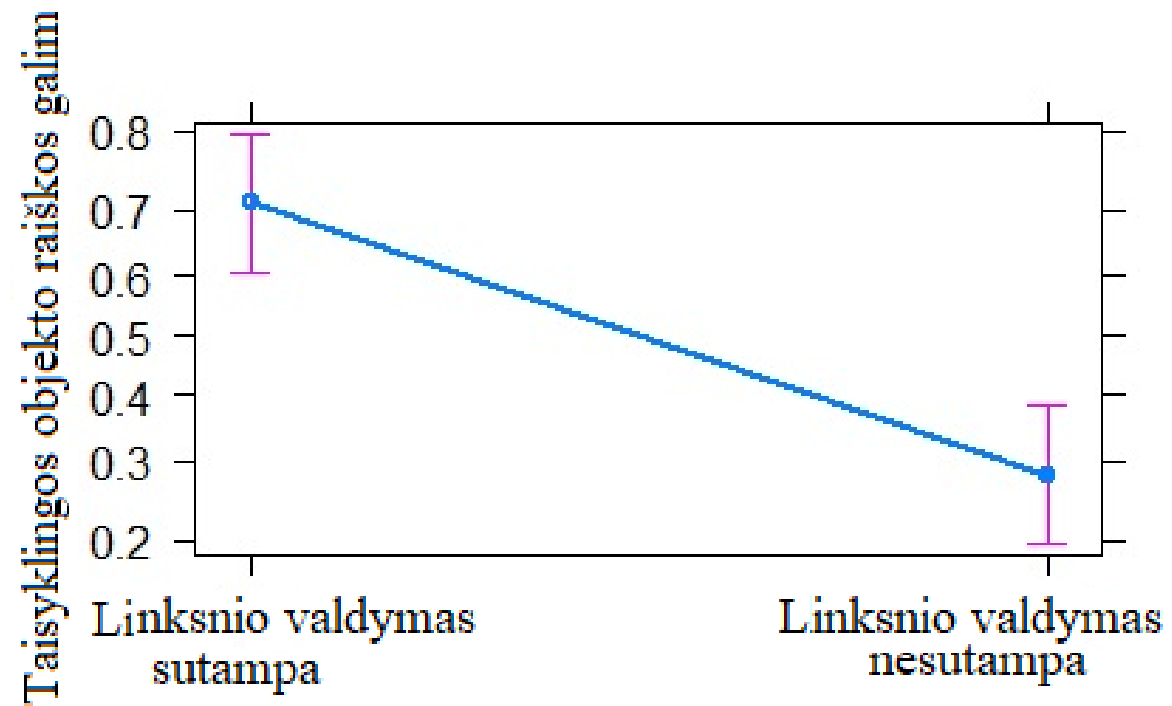
Objekto raiška
įnagininko linksniu

Statistiškai reikšmingų
skirtumų tarp objekto
raiškos skirtingų
linksniuočių
daiktavardžiais nėra

2 PPT rezultatų analizė

Objekto (i)a linksniuotės daiktavardžiais raiška	Objekto (i)u linksniuotės daiktavardžiais raiška	Objekto (i)o linksniuotės daiktavardžiais raiška	Objekto é linksniuotės daiktavardžiais raiška	Objekto i linksniuotės daiktavardžiais raiška
<p>Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp objekto raiškos su veiksmažodžiais, valdančiais skirtingus linksnius, nėra.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>prieštarauja profesorių (= profesoriui): 78 proc. taisyklingos raiškos;</i> • <i>myli sūnaus (= sūny): 46 proc.;</i> • <i>išvengia pavojui (= pavojaus): 18 proc.</i> • $p = 0,000^{***}$ 	<p>Naudininkas: $p = 0,000^{***}$ Įnagininkas: $p = 0,001^{**}$</p> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>bijo nesėkmės: 87 proc. taisyklingos raiškos;</i> • <i>organizuoja šventę: 73 proc.</i> • $p = 0,000^{***}$ 	<p>Galininkas: $p = 0,039^*$ Naudininkas: $p = 0,005^{**}$</p>

3 PPT rezultatų analizė

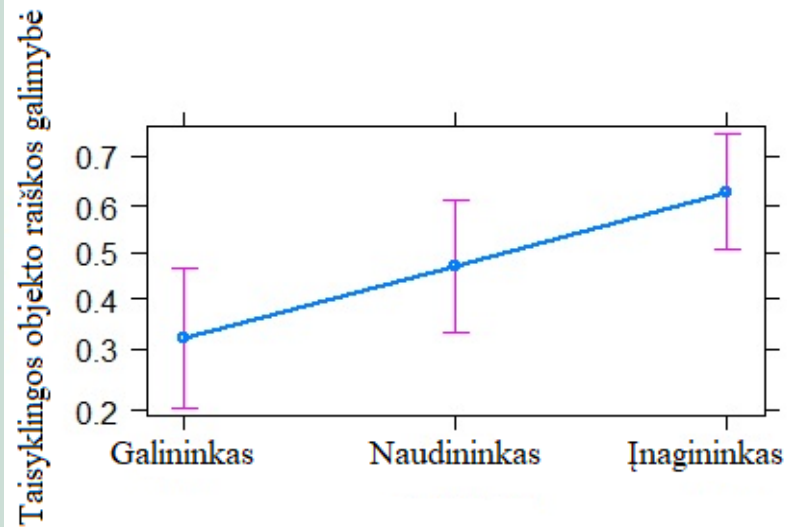

$p = 0,000^{***}$

3 PPT rezultatų analizė

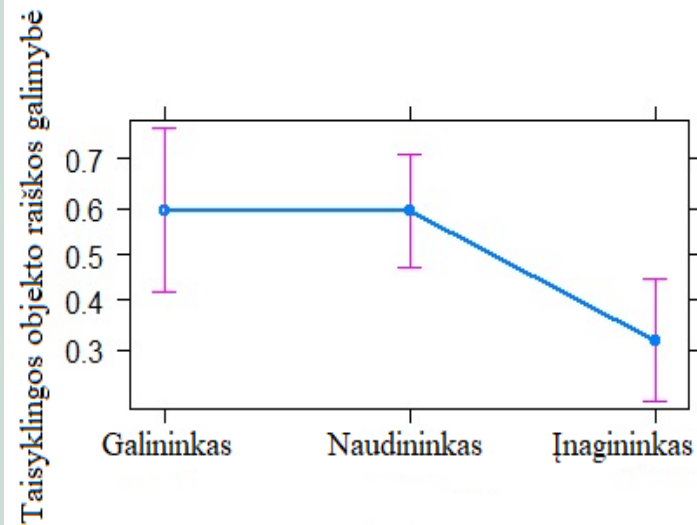
Objekto raiška lietuvių kalboje

Įnagininkas: $p = 0,001^{**}$

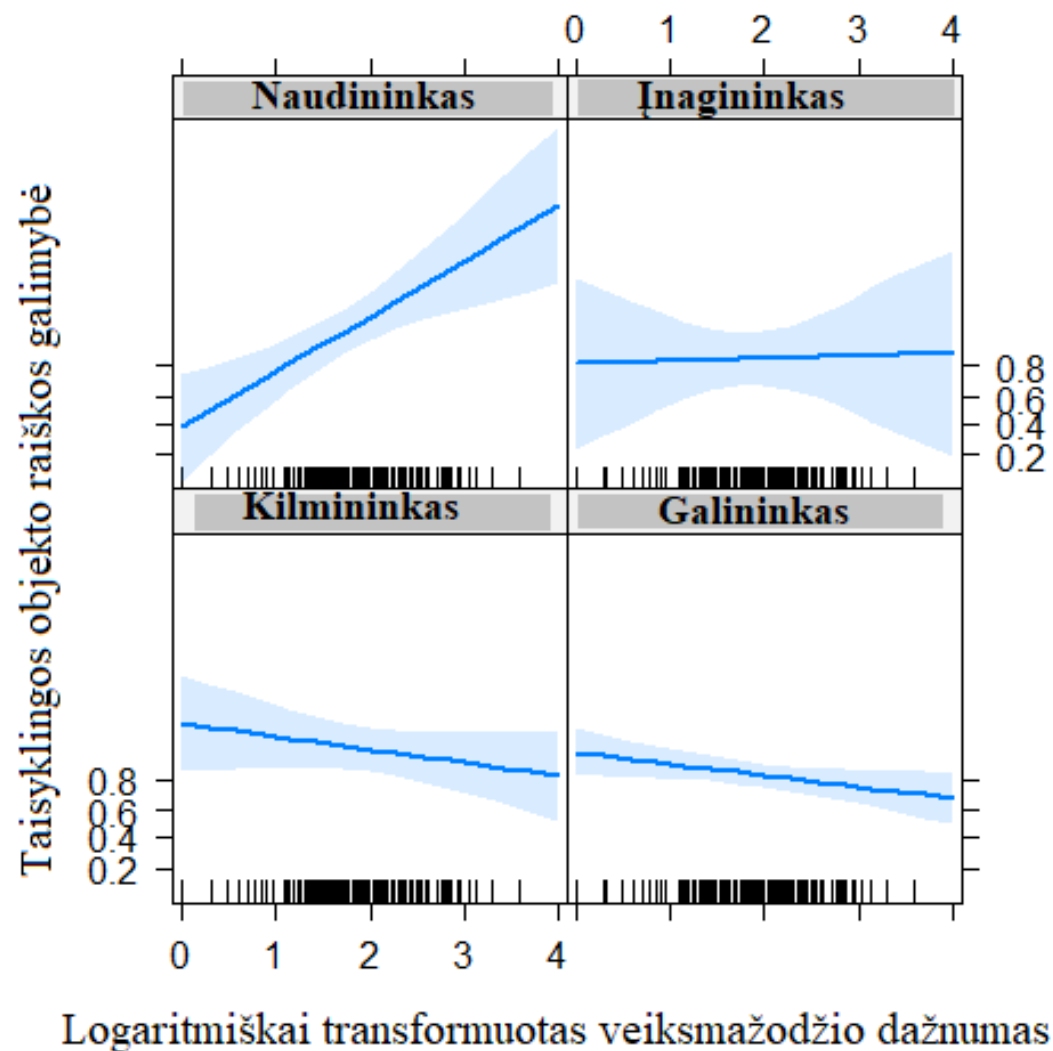
Objekto raiška rusų kalboje

Įnagininkas: $p = 0,01^{**}$

Pasakojimo kūrimo užduoties rezultatų analizė

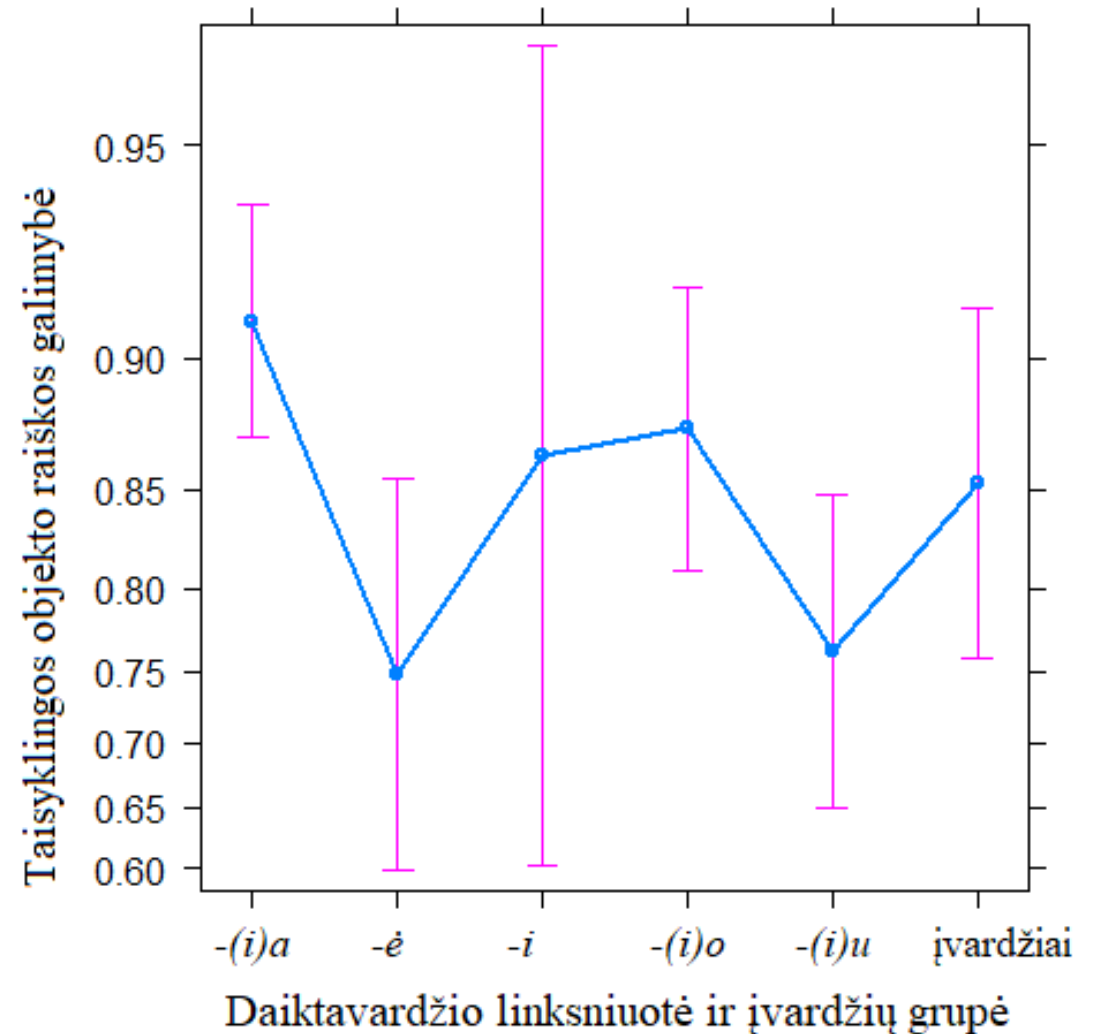
- Galimybė taisyklingai reikšti objektą su veiksmožodžiais, valdančiais naudininko linksnį, mažesnė negu su veiksmožodžiais, valdančiais kilmininko linksnį ($p = 0,001^{**}$).
- Veiksmožodžio vartosenos dažnumas teigiamai veikia objekto, reiškiamo su naudininko linksnį valdančiais veiksmožodžiais, taisyklingumą ($p = 0,000^{***}$).

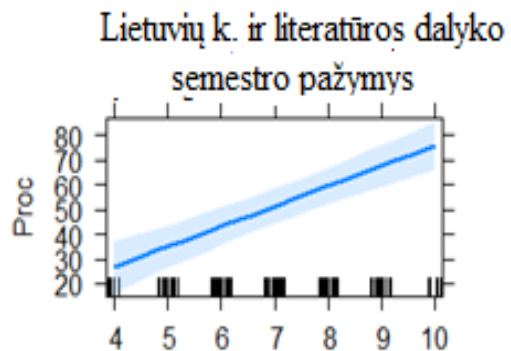
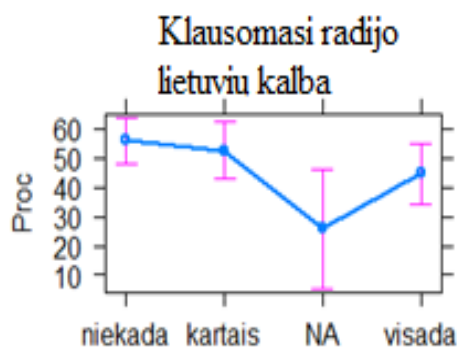
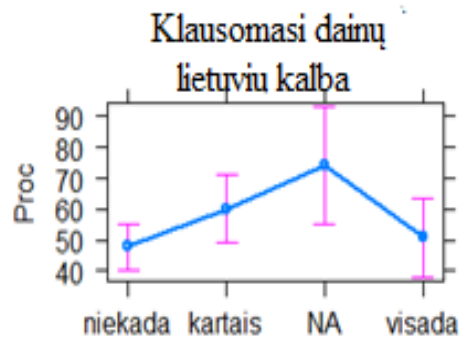
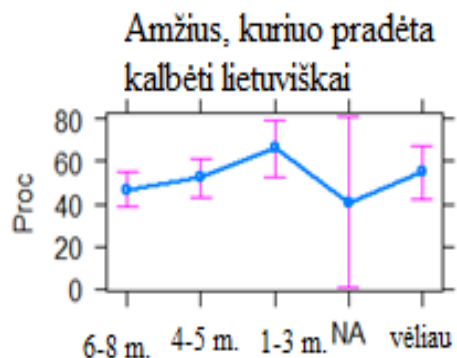
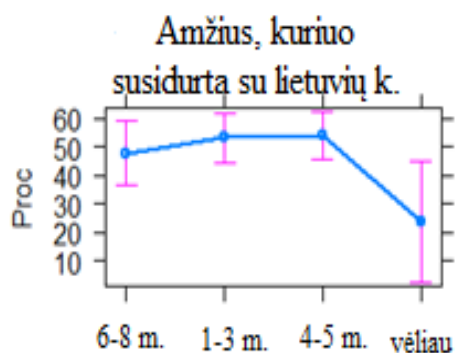
Pasakojimo kūrimo užduoties rezultatų analizė

ė linksniuotė: $p = 0,000^{***}$

(i)u linksniuotė: $p = 0,000^{***}$

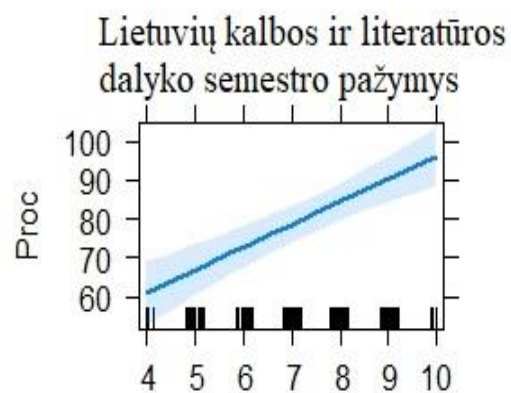
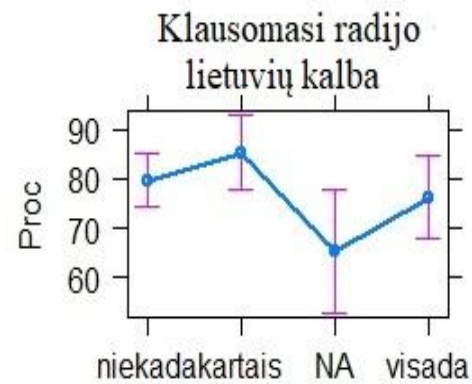
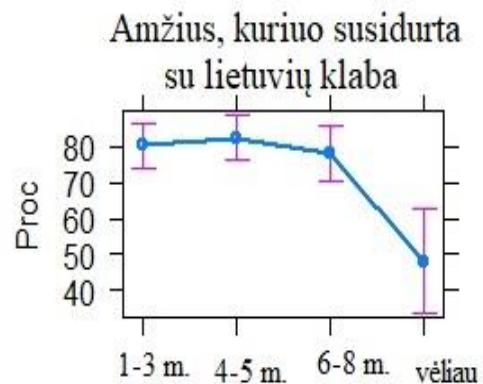

Sociolingvistinių veiksnių įtaka objekto raiškos taisyklingumui 3 PPT

Fiksuoti parametrai	Parametru įverčiai (standartinė paklaida), parametro reikšmingumas
b_0 (laisvasis narys)	15,971 (10,836), $p = 0,144$
b_1 (susidūrė su lietuvių kalba 3–5 metų)	1,811 (4,123), $p = 0,661$
b_2 (susidūrė su lietuvių kalba 6–8 metų)	-4,716 (6,443), $p = 0,465$
b_3 (susidūrė su lietuvių kalba vėliau negu 8 metų)	-28,03 (11,425), $p = 0,015^*$
b_4 (pradėjo kalbėti lietuviškai 3–5 metų)	-12,42 (6,341), $p = 0,052$
b_5 (pradėjo kalbėti lietuviškai 6–8 metų)	-20,099 (6,644), $p = 0,003^{**}$
b_6 (pradėjo kalbėti lietuviškai vėliau negu 8 metų)	-11,657 (8,879), $p = 0,191$
b_7 (pradėjo kalbėti lietuviškai – nėra atsakymo)	-25,087 (21,497), $p = 0,245$
b_8 (muzika – kartais)	14,067 (5,176), $p = 0,007^{**}$
b_9 (muzika – visada)	4,963 (6,57), $p = 0,451$
b_{10} (muzika – nėra atsakymo)	27,777 (9,95), $p = 0,006^{**}$
b_{11} (radijas – kartais)	-4,428 (4,287), $p = 0,303$
b_{12} (radijas – visada)	-11,5 (4,882), $p = 0,02^*$
b_{13} (radijas – nėra atsakymo)	-31,479 (10,428), $p = 0,003^{**}$
b_{14} (pažymys)	8,249 (1,178), $p = 0,000^{***}$
Atsitiktinių parametrai	efektų Dispersija Standartinis nuokrypis
mokykla	31,87 5,645
grupė	11,03 3,322
liekana	362,28 19,034

Sociolingvistinių veiksnių įtaka objekto raiškos taisyklingumui pasakojimo kūrimo užduotyje

Fiksuoti parametrai	Parametų įverčiai (standartinė paklaida), parametro reikšmingumas	
b_0 (laisvasis narys)	38,959 (8,625), $p = 0,000^{***}$	
b_1 (susidūrė su lietuvių kalba 3–5 metų)	2,299 (3,541), $p = 0,517$	
b_2 (susidūrė su lietuvių kalba 6–8 metų)	-2,097 (4,384), $p = 0,633$	
b_3 (susidūrė su lietuvių kalba vėliau negu 8 metų)	-32,221 (7,581), $p = 0,000^{***}$	
b_4 (radijas – kartais)	-5,608 (3,869), $p = 0,149$	
b_5 (radijas – visada)	-3,438 (4,394), $p = 0,435$	
b_6 (radijas – nėra atsakymo)	-14,283 (6,482), $p = 0,029^*$	
b_{11} (pažymys)	5,838 (1,062), $p = 0,000^{***}$	
Atsitiktinių efektų parametrai	Dispersija	Standartinis nuokrypis
mokykla	11,71	3,421
grupė	0,000	0,002
liekana	348,7	18,673

Išvados

1. Veiksmažodžio vartosenos dažnumas teigiamai veikia gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleivių objekto raiškos lietuvių kalba taisyklingumą.
2. Objektą *(i)a* (produktyviausios lietuvių k.) linksniuotės daiktavardžiais gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleiviai daugeliu atvejų reiškė reikšmingai taisyklingiau negu objektą, perteikiamą kitų linksniuočių daiktavardžiais. Tiesioginio ryšio tarp to, kiek skirtingų linksniuočių daiktavardžių sudaro „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, ir objekto raiškos taisyklingumo nenustatyta.
3. 1 PPT ir pasakojimo kūrimo užduotyje moksleiviai taisyklingiausiai vartojo objektą su veiksmažodžiais, valdančiais kilmininko (dažniausiai lietuvių kalboje vartojamą) linksnį. Tiesioginio ryšio tarp visų veiksmažodžių valdomų linksnių vartosenos dažnumo ir objekto raiškos taisyklingumo nenustatyta.

Išvados

4. Gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleiviai taisyklingiau reiškia objektą, kai linksnio valdymo sistema lietuvių ir rusų kalbose sutampa.
5. Lietuvių kalbos įsisavinimo amžius veikia objekto raiškos linksniais, valdomais veiksmažodžių, taisyklingumą. Vienalaikiai lietuvių ir rusų kalbų dvikalbiai (moksleiviai, abiem kalbomis pradėję kalbėti iki trejų metų amžiaus) objektą 3 PPT reiškė statistiškai reikšmingai taisyklingiau negu moksleiviai, lietuvių kalbos išmokę jau mokyklinio amžiaus – 6–8 metų, taigi vėliau negu rusų kalbos. Moksleiviai, kurie su lietuvių kalba susidūrė ar ją kalbėti pradėjo dar vėliau (negu 8 metų) daugiau klaidų reikšdami objektą darė pasakojimo kūrimo užduotyje.

Išvados

6. Tai, kaip dažnai gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleiviai deklaruoja vartojantys lietuvių kalbą įvairiuose kontekstuose, objekto raiškos lietuvių kalboje taisyklingumui įtakos beveik neturėjo.

7. Tiriamieji, pasiekę aukštesnių lietuvių kalbos ir literatūros dalyko mokymosi rezultatų (grįstų praėjusio semestro dalyko pažymių vidurkiu), taisyklingiau reiškė objektą lietuvių kalba.

Tyrimo ribotumai

1. Patogioji tiriamųjų imtis.
2. Ištirta tik dalis gimnazijų rusų ugdomąja kalba moksleivių lietuvių kalbos gramatinės kompetencijos.

Ačiū!

